

Бобан МиленковићМеђународни центар за православне студије, Ниш
boban.fani@gmail.com

СВЕТОПРЕДАЊСКЕ ОСНОВЕ ПЕСНИШТВА СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА

Апстракт: Када је реч о Светим Оцима Цркве, мора се рећи да су они непрекидна ниска бисера Духа Светога која се Њиме обнавља и продужава у сваком поколењу људи. Они су људи који су благодатним страхом Божијим, вером и љубављу према Христу Богочовеку, живећи његовим Јеванђељем себе и свој живот препознали као дар од Њега ради благодатног обожења човека. Реч је о светионичима у овој долини суза који нам показују пут ка Граду који на гори стоји, у коме је Христос Богочовек Цар и Град ка коме цело биће Светог владике Николаја богочежњиво стреми и пева. Управо о једном таквом Светионику у нашем времену, о Светом владики Николају, и о духовној заснованости његовог песништва на црквеном предању које смо од Светог Саве као светосавље наследили биће речи у раду пред вама.

Кључне речи: Свети Сава, светопредањске основе, светосавље, Завет, народни језик, народна епика, духоносни богослов, песништво, Духовна лира, Богомољци.

Уместо увода

Постоје безбројне ствари са којима човек својим природно-ипостасним делањем пројављује жудњу, покретан даровима свога боголиког бића. Бог је стварањем као основу бића¹ човеку подарио дар боголикости и дар богоподобја² и кроз њих мноштво других да буду споне преко којих Он помаже човеку да синергијски са Њим испуњује своје основне дарове. У свим, пак, даровима као покретачка сила дубоко је запретана чежња, жеђ човека за Богом која га призива, усмерава ка Богу јер је Он човеку „даровао чежњу и љубав према Себи, на природан начин преплићући са нама и силу разума, како бисмо њиме били у стању да лако спознамо начине задовољења Своје чежње, и да не бисмо, сагрешивши, претрпели неуспех у своме настојању“³. Вођен истом благодатном чежњом Свети владика Николај молитвено пева *Теби, само Теби, душа се узвија!... Теби, само Теби, даноноћно тежи!... Зато душа, Христе, само Тебе шите! Ти си дом њен, Спасе, и њено огњиште!*⁴. Уколико човек, са вером Христу Богочовеку, следује подареној му чежњи, онда се он силом Духа Светог уподобљава Богу узрастајући богопознањем⁵ до свог благодатног обожења. Обожење је коначни циљ, пуноћа заједничарења у светости Онога коме Црква саборно пева *Један је свет, један Господ Исус Христос, у славу Бога*

¹ 1Мoj 1, 26-27.

² „Свето Откривење сведочи да је материјални свет створен по речи Божјој, а човек по образу и подобију Божјем“ – Поповић 2003, 277.

³ Максим 2017, 354.

⁴ Велимировић 1925б, 541-542.

⁵ Види Поповић 2003, 286.

*Оца. Амин*⁶. Другачије речено, бити обожен значи бити Духом Светим прибројан Христу Богочовеку⁷; бити свет значи бити просветљен Божанском светлошћу⁸ и обдарен свим божанским лепотама⁹, о чему нам сведоче они који су се тога удостојили – Свети Оци Цркве¹⁰. Свете Оце можемо описати као непрекидну ниску бисера Духа Светога која се Њиме обнавља у сваком поколењу људи. Они су са страхом Божијим, вером и љубављу према Христу Богочовеку себе и свој живот препознали као дар од Христа Богочовека. Живели су Његовим Јеванђељем хитајући ка обожењу, будући да „управо обожење човека и твари, као сједињење са Богом, представља први и последњи циљ и одређење целокупне твари, Промислања и Икономије (Домостроја) Божије о свету“¹¹.

Дакле, реч је о људима благодатним светионцима у овој долини суза који нам показују пут ка Граду који на гори стоји, коме је Цар Христос Богочовек. Том Цару и Његовом Граду богочежњиво живећи стреми Свети владика Николај целим бићем и пева *Зато Теби хоће, Цару бесмртноме/Теби, само Теби, граду слободном*¹². Живот Светог владике Николаја је, захваљујући његовој богочежњивости и следовању православно-светопредањским основама, које су тема рада, преображен у песму, славослов Богу, Кога је познао и томе је духоносно поучавао следећи у томе пример Светог Саве.

Светопредањска заснованост живота и дела Светог владике Николаја на примеру и предању Светог Саве

Живот и дело Светог владике Николаја су органски, светопредањски повезани са ликом Светог Саве, будући да су са њим Духом Светим у једномислију сведочења и предавања органског, православног светосавско-заветног опредељења Срба. Реч је о Јеванђелском Завету и предању које су Срби делима Светородних Немањића и Светог Саве примили, њиме образовали себе као Народ и Цркву Бога Живога. Држећи се тог Завета, молитвама и примером својих Светих, Срби остају вођени Богочовеком Христом међусобно сабрани, саборно духоносно напредни у богопознању ка обожењу. Временска удаљеност или културолошке промене не могу да укину или поремете ову органску повезаност и благодатно једномислије међу светитељима, о чему нам сведочи њен пример који нам дају Свети Сава и Свети владика Николај. Без обзира на протекло време и збивања у њему, ова двојица Светитеља *имајући пак исти дух вјере*¹³ којим су *једне мисли међу собом*¹⁴ равноапостолни *Божји сарадници*¹⁵ који ревносно раде међу Србима као на *Божјој њиви*¹⁶. Њих двојица сведоче да су и Срби као и други православни народи *Божји грађевина*¹⁷ - односно Народ/Црква. Живећи непоколебивим подвигом вере они су израсли путем јеванђелског покајања у Пастире Цркве, у српске и свеправославне проповеднике и сведоке Христа Богочовека. По речима Доментијана, Свети Сава је преко свог оца примио благослов по коме ће он: научити своје отачество побожности јер кроз

⁶ Видети Служебник 2017, 144; 223; 271.

⁷ Сравни Велимировић 19256, 631- 32.

⁸ Сравни Јоанидис 1997, 152; Палама 2016, 370.

⁹ Сравни Поповић 1978, 266-270; Поповић 1998, 87.

¹⁰ Види Συμεών ο Νέος Θεολόγος 1989, 366-368.

¹¹ Радосављевић 2005, 22.

¹² Велимировић 19256, 542.

¹³ 2 Кор 4, 13.

¹⁴ Рм 12 16.

¹⁵ 1Кор 3, 9.

¹⁶ Сравни то исто 1Кор 3, 9.

¹⁷ 1Кор 3, 9.

пример његовог врлинског живота и добротом његове речитости многи ће познати Бога дошавши до истинитог покајања¹⁸. На другом, пак, месту читамо да је Свети Сава вапио ка Богу непрекидно тражећи истинито покајање као полазни основ за творење воље Господње и за проповедање Његове речи са љубављу¹⁹. Тако је он утврђивао Цркву, којој је крајсугаони камен Христос Богочовек²⁰, на темељу Апостола и Пророка учећи верне правоверју²¹. Што је проповедао речју то је животом потврђивао²², упућујући тако новоизабране епископе Српске Цркве²³ на недељивост православља од правоживља. Оставио им је апостолско задужење да по предању светих апостола и светих отаца напредују у вери и уче народ и да га „покајањем обраћају ка Богу“ будући да су на ту службу Духом Светим постављени²⁴. Исти позив „Покајте се!“²⁵ ради повратка Христу Богочовеку кроз и у Цркви Свети Сава је упућивао и јеретицима²⁶, молећи сваког човека „да се бежећи клони разврата и прељубе, мужелоства и скотолоштва, и сваког блуда“²⁷ – приводио га је покајању. Препознавши себе у јеванђелској благој вести, Духом Светим живећи њоме, Свети Сава је увео Србе у пуноћу живота Народа/Цркве. Он је силом Духа Светог просветио и осветио Народ и Државу даром Цркве.

У нашем времену је разлог и циљ јеванђелско-просветитељског, духоносног подвига Светог Саве созерцатељски објаснио Свети владика Николај као подвиг да „српски народ учини светим народом... Он није желео само свету цркву него и свету просвету, свету културу, свету династију, свету власт, свету војску, свету државу, свети народ.“²⁸ – што је и његов подвиг, програм и циљ²⁹. Такво разумевање дела Светог Саве и делатно настављање истог од стране Светог владике Николаја потврђује њихову међусобну сагласност у усмеравању српског народа ка Богу Који је свим људима предао благослов да могу бити свети кроз позив *Будите свети, јер сам ја свет*³⁰ и буду и они *род избрани, царско свеиштенство, народ свети, народ задобијен, да објавите врлине Онога који вас дозва из таме на чудесну свјетлост своју*³¹. Светопредањску сагласност између њих сведочи молитвено обраћање Светог владике Николаја Светом Сави речима: „Светитељу оче наш Саво, моли Бога за нас: да се српски народ обожи, сложи и умножи...“³². Наведени молитвени стихови су у истом и од истог Духа којим, следејући светосавско-отачком предању, позива нас Србе и све друге да се покајемо и верујемо у Јеванђеље Христово, објашњавајући нам да је истинито покајање дело вере, делатно окретање од греха ка Богу³³. Молитвено вођен примером Светог Саве³⁴, Боготражитељ

¹⁸ Доментијан 1988, 101.

¹⁹ Доментијан, исто, 107.

²⁰ Види Теодосије 1988, 171-172.

²¹ Теодосије, исто, 203.

²² Види Теодосије, исто, 213.

²³ Теодосије, исто, 204.

²⁴ Теодосије, исто, 205.

²⁵ Теодосије, исто, 210-212.

²⁶ Реч је о Богумилима.

²⁷ Теодосије, исто, 231.

²⁸ Велимировић IX 2016, 357.

²⁹ О истицању Светог Саве као примера за нас Србе од стране Светог владике Николаја види Велимировић XI 2016, 645-646; Велимировић XII 2016, 667-786.

³⁰ 1Пт 1, 16.

³¹ 1Пт 2, 9.

³² Велимировић 1945.

³³ Велимировић V 2016, 862 и даље.

³⁴ Указивање или навођење места у делима Светог владике Николаја на којима се позива и истиче пример и дело Светог Саве као светоотачко и равноапостолно би одузело превише простора. Зато

Охридски се удостојио да духоносно гласом Светих Пророка позива да поравнимо стазе Господње. Открива нам да су те стазе душе наше и да их ваља покајањем поравнати од грехом насталих на њима понора и урвина³⁵. Поручује нам Свети Владика са висина Атонских³⁶, којима су испуњене и процветале дубине светосавско-косовског Завета, да је почетак благодатног опоравка људских душа могућ једино делатним покајањем: „За то“ – поручује нам Свети Владика – „исповедите се и покајте се, и крстите се крштењем покајања ради опроштења грехова“³⁷; на другом месту он нам пак одлучно поручује *Само стражи, бди и стражи/ Покајања не одлажи*³⁸. На основу напред реченог није тешко разумети и препознати на делу светопредањску, духоносну повезаност светитеља, где млађи молитвено-подвижнички следује примеру старијих напредујући у богопознању³⁹.

Сустрет на Гори

Пре него што је проговорио о путу покајања, о повратку Богу и Цркви Свети владика Николај је и сам њиме прошао, познавши на њему да нема друге Истине или Бога мимо Христа Богочовека и Свете Тројице, и од те Истине је био препознат као добар и верни слуга који у малом би веран⁴⁰. То је био процес који је као громом покренут сусретом Светог владике Николаја са тек ослобођеном Старом Србијом, пре свега са Косовом и Метохијом и у наставку са Прилепом, Скопљем и Охридом⁴¹. Реч је о преломном сусрету између човека који је по беспућима људских мудровања тражио себе и Бога са људима, светом, местима, временима у којима жељени Бог пребива и дела напајајући сваку душу која га тражи Водом Живом. У тим тренуцима сусрета започело је отварање духовних очију и ушију код тада јеромонаха Николаја – блеснула је невидљива телесним очима сила богопознања и лепота обојујуће благодати, која као дар силази ка људима од Бога Који на Светој Гори својој (Цркви) на збору са Светима збор збори. Пронашао је јеромонах Гору Господњу и започео је вером и љубављу успињање уз њу ка Богу који нам силази у сусрет. Стремећи новојављеним благодатним висинама, открио је он дубине сакривене у њима које јесу сачуване небоземне висине и живо предање Светих Светогорских Стараца. Наиме, сусрет Светог владике Николаја са пределима на којима се српски Народ родио као православно-светосавски – по својим потресима и последицама је део поновног проналажења и прохођења богочовечанско-свечовечанских стаза Светог Саве. Обојица Светитеља су се сусрели са временско-просторним извориштем и извором своје вере – потврдивши да је времену и простору од Бога им првобитна намена била у томе да обједињују у себи читаву творевину, а тиме и људе, места, догађаје да буду заједно, на истом месту и у исто време. Једном речју, када се човек враћа Богу, мења се начин постојања и понашања времена и простора и они се ослобађају палоприродних карактеристика, да раздвајају и да се урушавају, да пролазе и умиру. Сусрет Светог Саве и Светог владике Николаја са Светом Гором се управо десио, без негирања историјске

наводимо само нека од њих.

³⁵ Сравни Ис 40,3.

³⁶ О тајни висине Атона – Свете Горе видети Велимировић V 2016, 559.

³⁷ Види Велимировић 1925а, 63.

³⁸ Велимировић 1925б, 131-132.

³⁹ Заједно са Светим владиком Николајем на светопредањским основама кроз искуство светосавско-отачког васпитања Срба Дух Свети је заједно и после Светог владике Николаја подизао и друге Оце (о. Јустин, о. Јован Рапајић, о. Сава из Вазнесења) преко којих нас васкрсно враћа нашој светосавско-косовској заветној самосвести чинећи нас опет православним Народом.

⁴⁰ Сравни Мт 25, 21.

⁴¹ Види у Велимировић 1916, 84.; Божовић 2016, 226.; Бојовић 2024а, 641-652.

различитости, у таквом облагодатаћеном времену и простору који не раздвајају, не пролазе, не урушавају се, не умиру. Тим временом и просторима људи различитих историјских епоха и на различитим местима бивају истим Духом Светим, који освећује време и простор, истовремено заједно чинећи исто дело. У времену које не пролази и простору који не пропада – у вечној садашњости пред Богом – заједно су Свети Сава и Свети владика Николај стигли на исту Гору Сионску у збор Светих пред Богочовеком на непрекидној Небесној литургији.

Пре сусрета са светињама српских првопрестолних области српске Патријаршије у Старој Србији Свети владика Николај је описиван као човек европске учености и манира који је многе изненадио својим одласком у Охрид – за њих је то у прву руку било равно трагедији и разочарењу⁴² – да би касније исти писали да је у Охриду владика Николај постао „прави, тек данас, православцац...“⁴³. Подвиг у Охриду га је довео до духовне повезаности са Старцима тиховатељима Свете Горе, о чему сведочи пишући да му је Свети старац Силуан био учитељ⁴⁴. За њега је он пример светоотачког живота и предања којим су „прослављени црквени оци учили и писали“⁴⁵; даље истиче да то није пуко понављање већ и новина кроз поуке Светог Силуана корисне човеку и у овом времену⁴⁶; да се Свети Силуан моли за њега и кад год би ишао на Свету Гору журио је да се сретне са њим⁴⁷. Поред реченог Свети владика Николај, када пева о умно-срдочној молитви, истиче светогорске тиховатеље као њене сведоке и учитеље⁴⁸, наглашавајући да им је у том подвигу заштитница Пресвета Богородица⁴⁹. Битно је напоменути да је за Светог владика Николаја непрестана (умно-срдачна) молитва утемељена на Јеванђељу на основу кога је он о њој певао као о непрестаној молитви⁵⁰. Созерцатељским указивањем на Светогорске тиховатеље он нам преноси да је у нашем времену видео, упознао и заживео у Духу Светом са истим Оцима са којима се по сведочанству Теодосија сусрео и Свети Сава⁵¹. Такво сведочење Светог владика Николаја ставља у сабор Светих Исихаста, заједно са Светим Савом, Светим Григоријем Паламом, Светим Григоријем Горњачким... и свим Светима који су тим духоносним подвигом живели.

Настављач светосавског отачког предања

Имајући на уму напред речено, није никакво чудо љубав Светог владике Николаја према песништву и што пишући песме тумачи Свето Писмо, објашњава пост, молитву, хришћанске врлине; пева о Светитељима и тиме Народ позива, учи и приводи богослужењу као извору и циљу на коме нас чека *Тајна света, тајна мила* – у којој - *Хранећи се хлебом, вином/ Хранимо се Божјим Сином*⁵². Својим песмама се он показао наследником, настављачем православног црквеног предања и његовог духоносно-стваралачког метода преноса истог Народу као његов чувар и настављач. Коришћење дара песништва за проповед, за молитвено славословну објаву Тајне Спасења – Христа

⁴² Види Божовић, исто, 227.; Алексић 2019, 177.

⁴³ Божовић, исто, 227.

⁴⁴ Велимировић XIII 2016, 560.

⁴⁵ Велимировић, исто, 561.

⁴⁶ Велимировић IX 2016, 496.

⁴⁷ Велимировић, исто, 497.

⁴⁸ Велимировић 1991, 30.

⁴⁹ Велимировић 19256, 148.

⁵⁰ Види Велимировић 1925, 72-73

⁵¹ Видети Јухас-Георгиевска 2024, 11.

⁵² Велимировић 19256, 632.

Богочовека – карика је која повезује Светог владика Николаја са Светим Савом која је додатно потврђена кроз њихову молитвено-богословску везаност за Псалтир⁵³. Псалтир је богонадахнути извор поезије којим човек постаје онај који ствара поезију заједно са Богом тако да све бива ново. То стварање није апокатастаза или поновно стварање из не-бића већ је стварање у коме све бива новим јер се човек и читава творевина ослобађа од греха, смрти и сатане. Певајући Духом и начином Псалтира ствара се покајничко-духоносни пут повратака човека самоме себи и Његовом Творцу – Богу Светој Тројици – Који га је без икакве принуде или промене вољом својом створио.

Јеванђелско-библијски корен и следовање апостолском и светоотачком предању су гаранتي јединства и међусобне повезаности светитеља о којима говоримо. Руководећи се тим смерницама они су Духом Светим изашли, свако у свом дану, као посленици на исту њиву Господњу на којој *Жетве је много, а посленика мало*⁵⁴. На тој њиви они својим молитвено делатним подвигом са свима светима и даље раде и равноапостолно нам поручују да су све чинили и чине сагласно Апостолима *као што је написано: Вјероваш, зато говорих; и ми вјерујемо, зато и говоримо*⁵⁵ – да томе Народ уче преображавајући га у Цркву.

Поете - Сарадници истине

Следујући напред наведеном апостолском начелу у свом раду обојица Светитеља су са својим духоносним сарадницима и настављачима *сарадници Истине*⁵⁶, *Светлости Тихе*, чијим су лепотама духоносно литургијски живели, певали, проповедали и људе јој приводили. Молитвено песништво је незаобилазна компонента у повезаности Светог владике Николаја са Светим Савом и свима Светима. Иако дела Светог Саве „чине углавном прозна дела... он је и писац песничког састава који припада црквеној поезији“ – појава таквих стваралаца – „није ни мало усамљена у старој српској књижевности“⁵⁷. Пример песништва Светога Саве је *Служба Светом Симеону* а која је најстарија црквена служба написана „неком српском светитељу.“⁵⁸ која, иако написана у складу са правилима православно-византијске хагиографије, јесте почетак српског песништва „у коме ће се богатом топиком и стилем византијске химнографије однеговати сопствени песнички језик српске литературе средњег века“⁵⁹. Таквом примеру песништва, утемељеном на православној духовности и опредељености, у свом поетском раду следио је и Свети владика Николај. Њему су, попут Светог Саве, суштински извори мотива и циља библијски текстови и „црквено песништво, особито црквене песме из Триода и Пентикостара, и Житија Светих. Овде треба споменути и српску епску поезију и уопште светосавску и косовску мисао“⁶⁰. О значају светозаревске косовске жртве на дело Светог владике Николаја сведочи и то што је Свети кнез „Лазар, најславнији човек под тим именом у историји света“⁶¹. Можемо са пуно права закључити да књижевна дела оба Светитеља не сведоче о њима само као о врсним књижевницима већ и о врсним духоносним богословима којима су књижевност, њене методе и жанрови средство за

⁵³ О томе видети Бојовић 2003, 377-382.

⁵⁴ Мт 9, 37.

⁵⁵ 2 Кор 4, 13.

⁵⁶ 3 Јн 1, 8

⁵⁷ Јовановић 1998, XII-XIII.

⁵⁸ Јовановић 1998, XXIII

⁵⁹ Видети о томе Богдановић 1986, 28.

⁶⁰ Биговић 1998, 53. Види у Велимировић IX 2016, 321-378; Велимировић V 2016, 143-174.

⁶¹ Велимировић V 2016, 798. Такође види Велимировић IX 2016, 321-388.

богословски израз и поуку⁶² не само Србима већ свој Православној Васељени о православљу као правојивљу.

Освештавање језика

Свети Сава се у историји Срба пројавио као онај који је својим духоносним животом и проповеђу довршио заокрет српског народа од греха Вавилонске куле ка Христу Богочовеку⁶³. Суштински посматрано, то је наставак мисије Свете Браће тј. равноапостолних Кирила и Методија Просветитеља словенских. Њиховом мисијом међу Словенима је – после периода превирања и лутања у додиру наших предака са хришћанством⁶⁴ – повезано, уобличено и довршено крштење и увођење Словена у Цркву. Захваљујући њиховом и раду њихових настављача⁶⁵ на Балкану, Срби су са својим језиком, културом, и државом – почевши од Светог Јована Владимира⁶⁶ – напредовали у свом сазревању као православно духован, културан и државотворни народ, чији је врхунац био у периоду Светог Симеона Мироточивог и Светог Саве⁶⁷. Управо су се њиховим делатним примером определења за Христа Богочовека руководили Срби у свом одређењу као самосвесног Христу Заветованог Народа. Важно је нагласити да су својим примером и подвигом утврђивања Срба у Цркви Свети Симеон и Свети Сава постали родоначелници династије Светородних Немањића, па су тако они и њена највећа слава међу људима, али и принос Богу за спасење Народа од греха, смрти и сатане. Срби су следејући Светом Сави своју благодатно изграђену самосвест наставили уткивати у сваку пору свог духовно-културног и национално-државотворног бића, па тако и у свој језик, отварајући се тако и за друге народе са јасно српским изразом православља. Оспособљавање, освештавање језика је веома битна радња, будући да она говори о дубинским, суштинским променама у човеку, народу који говори таквим језиком. Језик је по својој природи флуидан и прилагодљив сваком човеку и увек носи лични печат онога ко га говори сагласно духу којим говори; он се такође и прима, разуме и чује сагласно духу којим је запечаћен онај који га чује. Управо у времену Светог Саве, његовим подвигом проповедања Јеванђеља речју и делом, утврдио се у православној црквеној духовности српски народ, а тиме и његов језик. Тако је језик Срба постао језик Цркве – прожет, испуњен и осмишљен Духом Светим као обједињујућа сила којом су се сви међусобно разумели и чули у истом духу и језику. Тако су сви Срби равноправно, по својим могућностима и потребама, добили исто средство да пројаве боголикоост и напредују у богоподобју заједно са другим људима и народима у Цркви. Знајући за ту дубоко духовну силу која се језику (поново) враћа у Цркву, Свети Сава се старао о чувању светости језика и ту бригу за очување светости језика као заветни подвиг предао својим сарадницима и наследницима саветујући их да свака њихова поука мора бити изречена на начин који је „сладак сољу нашега језика“⁶⁸ – со која све осољава и чини добрим за човека јесте благодат вере преко које нас Дух Свети учи свему⁶⁹! Имајући у виду напред речено јасно је да „тек са делом Светог Саве и развојем аутокефалне српске цркве српска

⁶² Види Свети Сава 1986.

⁶³ Види Бојовић 2012, 786 – 788.

⁶⁴ Новаковић 1893, 118 и даље.

⁶⁵ Види Новаковић, исто, 10.; Калезић 2018, 184-196.

⁶⁶ Пириватрић 2018, 13-41.

⁶⁷ О духовним паралелама између Светог Јована Владимира и Светог Симеона Мироточивог види Бојовић 2018, 230-242.

⁶⁸ Доментијан 1988, 191.; Бојовић 2012.

⁶⁹ Сравни Јн 14, 26.

књижевност добија ону своју садржину која ће је учинити равноправним и активним учесником у књижевном животу православног словенског света⁷⁰.

Међутим, падом у вишевековно ропство српски народ је изгубио државу али не и своју главу – Христа Богочовека, Који га је и у тим временима руководио и чувао непрекидно га усмеравајући на повратак вери и животу Отаца – тј. Себи. У том периоду се и језик повукао са народом у народну епiku и усмене народне приче о Србима Светитељима (Светом Сави) и о старим српским владарима и јунацима. Ово усмено народно предање се напајало из књига староставних и старославних, сачуваних Житија српских светитеља и владара и црквених служби њима посвећеним⁷¹. Књиге староставне су дале хришћански дух и садржај усменој народној књижевности која није ништа друго до сачувано народно светосавско и отачко предање. Књиге не само староставне но и друге, преостале, преживеле трагедију уништења државе и укидања Патријаршије, чували су и живели по њима и са њима калуђери и свештеници заједно са народним првацима по манастирима, црквама, пештерама и збеговима. У подвигу преживљавања крваве свакодневице, чували их тако што су њихову заветну тајну скривали у срце и душу Народа и тако преносили даље Завет и светост Срба. Чувари и духоносни књигозналци истовремено су поучавали и били поучавани Духом Светим како да гуслара науче да пева језиком Духа Светога, да га усмере ка светосавско-отачком Завету да га пренесе песмом народу, да се песмом учен држи и живи тим Заветом. Оци су у ропству очуваним духоносним језиком одржали народ у православљу светосавља као извора вере у коначну победу и слободу по вољи Господњој, штитећи га тако и од искушења проверавања, отпадања од вере Отаца⁷². Када је дошла сузама покајницама измољена слобода, српски народ се нашао на ветрометини Балкана као народ који се пробудио у страном свету, у свету у коме су се преплитале и бориле идеје стране сачуваној народној самосвести заснованој на духоносном светосављу, на Лазаревој Косовској жртви...

Путем унапређења, осавремењавања државе, културе, а тиме и језика на европским основама, у духу одушевљености са цивилизацијом заснованој не више на хришћанству већ на духу просветитељства, Срби су дошли пред императив да себе одреде и пронађу у том новом свету. Морали су да се изборе за себе и своје достојанство и место у новом светском поретку народа, поретку коме основ више није било хришћанство већ неке друге идеје којима је хришћанство више сметало но користило⁷³. У тој борби и трагањима се појавио Свети владика Николај као човек прекретнице који се није стидео својих црквено-народних корена, али се није одрицао ни културно-друштвеног напретка, кога је сагледавао и осољавао светосавско-отачким идентитетом и циљем свога бића. У њему су се сабрали сви претходни напори код Срба да се артикулишу и изразе као народ са дубоким црквено-народним, држаним коренима и вредностима⁷⁴. Био је доследан јеванђелском позиву да нама који смо у Цркви ваља читав свет научити да верује и живи Христом Богочовеком у Цркви (Православној).

Стремећи задатом циљу, он је ка њему управљао прво свој народ, а да би то могао да чини било је неопходно да се језик народа наново освешта, врати благодаћу Господњом у Цркву – да буде језик Цркве тј. Духа Светог. Управо његовим духоносним делом долази до обнове унутрашње духовно-светосавске снаге српског језика. Почетни и најважнији корак у поновном освећењу српског језика и враћању у достојанство језика

⁷⁰ Богдановић 1986, 9.

⁷¹ О томе видети Миленковић 2024.

⁷² Види Максимовић М. 2021, 27-46.

⁷³ Велимировић 1985, 95.

⁷⁴ О раду митрополита Михаила Јовановића на том пољу видети Петровић Ф. 1998, 45-55.

Јеванђеља и Цркве, Свети владика Николај је видео у увођењу, оспособљавању, говорног народног језика да буде језик црквеног богослужења, проповеди, а тиме и духоносног богословствовања⁷⁵.

Тако је на делу поново возглављена и настављена мисија Свете браће Кирила и Методија, Светих Седмочисленика и Светитеља Саве, тј. да се облагодати народни језик и учини богослужбеним језиком Цркве – средством за напредовање у себепознању и богопознању. Народ би се тако на разумљивом језику поучавао православљу, прихватао га и њиме освештавао свој свакодневни живот и дела⁷⁶. Дакле, обнова о којој је реч није било просто окретање Западу или Истоку и одатле преписивање готових секуларно-прогресивних идеја и решења којима су обе културне стране света биле поробљене споља и изнутра. Реч је о подвигу повратка православној вери као једином мерилу⁷⁷, стази којом се Срби, следејући својим Светим Владарима, Архиепископима, Патријарсима, Ратницима, Мајкама и Очевима – тим Светим Домаћинима свога рода – уздижу изнад Истока и Запада до висина на којима јесте Христос Богочовек. Реч је о свеобухватном садејству Бога и човека којим се човек и сва творевина враћа Богочовеку Христу, који тако чини да *све бива ново*⁷⁸. Вером, речју и делом Светог Владике Николаја учињен је отклон од идеја које су се међу Србе шириле осмишљавањем и усмеравањима српског језика и књижевности деловањем Доситеја Обрадовића и Вука Караџића⁷⁹ и њихових истомишљеника и настављача. То је био исправан, боготражитељско жељен, ишчекиван и са радошћу прихваћен подвиг духоносне обнове Срба изнутра, а тиме и њиховог језика којим су то преумљење славили, сведочили и другима на делу предавали. Духоносно отварање Светог владике Николаја према народу кроз народни језик је као плод имало и то да га је народ препознао за духовника који је себе поистоветио са народом који Бога тражи, рекавши „ја сам хришћанин и богомолац“⁸⁰. Реч је о Богомољцу који је истим језиком Цркве говорио сваком човеку, просјаку и богаташу, краљу и безбожнику, философу и неуком. Он је био потпора и пример другим духоносним богословима међу Србима који су проговорили мудрошћу Духа Светог на народном језику, оспособљавајући га да се може на њему може изразити словесно богословствовање⁸¹, а то значи да се њиме могу стварати и изражавати култура и држава засноване на светоотачком светосављу.

Духоносни богослови

Богословље духоносних богослова није од школске учености већ од духовне образованости – од благодатног послушања Оцима на путу богопознања. Примери духоносних богослова су Свети Сава и Свети владика Николај: у свом раду су, свако на свој начин, следили правило да је пренос јеванђељске истине одређивао све у њиховом раду па и у књижевном изразу⁸², што јесте карактеристика духоносних (духовника) богослова. Вративши се светосавско-отачком предању Свети владика Николај је прихватио са вером духоносне мере Отаца које долазе од вере у Богом откривену истину

⁷⁵ Види Велимировић 1986, 26.

⁷⁶ Види Велимировић II 2016, 23-34.

⁷⁷ Велимировић V 2016, 794.

⁷⁸ Отк 21, 17.

⁷⁹ О западним утицајима на тек ослобођење Србе видети Велимировић V 2016, 798-799; Ковић 2023, 19-39; Грбић 2016; Ристовић 2021, 872-897; Његош 1837.

⁸⁰ Божовић 2016, 266. О односу Григорија Божовића и Светог владике Николаја видети Бојовић 2024а.

⁸¹ Најпознатији од њих је Преподобни отаца Јустин (Поповић).

⁸² О томе видети Биговић 1998, 60.

да је Једина Истина Христос, да се Он „открива, сазнаје и усваја јеванђелском методологијом живота“⁸³. Јеванђелска методологија живота открива богословску истину да се дар богословствовања, духоносности, може задобити једино сараспећем са Христом Богочовеком – тј. да заједно са Њим умремо за грех и будемо живи Богу за свагда⁸⁴. То је зато „јер крст је истинска и једина школа, хранилица и престо истинског Богословља. Изван крста нема живог познања Христа“⁸⁵ – без Крста нема праве припреме за радост Васкрсења Господњег и причешћа Његовим Светим Телом и Крвљу. Управо због тога и Свети владика Николај, попут Светог Саве, „Теологију не посматра «споља», већ изнутра, из саме Цркве. Она се не учи из књига, часописа, студија, премда је и то неопходно, већ активним благодатно-подвижничким животом у Цркви као Телу Христовом“⁸⁶.

Напред речено указује на чињеницу да су појмови духовник и богослов у Цркви синоними. Духовник или богослов у Цркви је онај који познаје, носи, чува и предаје даље силу Духа Цркве Који нас учи свему⁸⁷ о тајни богопознања и обожења човека. Такав духоносни богослов је био Свети Сава и његов пример следи Свети владика Николај када истиче да је свети Сава „један духовни човек, један јеванђелски домаћин“⁸⁸ – од кога се он учио како да разуме и ка ком циљу да усмерава српску националну самосвест⁸⁹. Кроз таквог Светитеља и његове духовне настављаче рођено је светосавље⁹⁰ – православно-српски израз православља. О томе говори Свети владика Николај у предговору књиге о. Јустина: „Светосавље није друго до Православно Хришћанство српског стила и искуства, изражено у богоугодним личностима, првенствено у светом Сави Немањиним. Овај термин «Светосавље» потекао је у наше време од млађих професора и студената београдског Богословског факултета, и већ је ушао у општу употребу код Срба. Но у овој Јустиновој књизи Светосавље се први пут представља у системи као једна потпуна и заокружена философија живота. «Свети Сава је најмудрији и највећи српски философ»“⁹¹. Светосавље као такво је потврда да смо у породици оних народа који су примили и заветно заживели јеванђелским вредностима и мерама прихватајући да њима све меримо и оцењујемо⁹².

Напред написано о утемељености не само песништва, него и других дела Светог владике Николаја на православно-светосавском и литургијско-подвижничком предању наших светих предака најбоље можемо видети у његовој песми Небесна Литургија.

Небесна Литургија – начин и место међусобног препознавања човека са човеком и Богом

Свети владика Николај је своје духовно препознавање и разумевање Светог Саве најпотпуније представио у песми Небесна Литургија⁹³. Песма Небесна Литургија је добар пример на који начин је народно еписко сећање живо и плодносно кроз Светог владика

⁸³ Биговић, исто, 244.

⁸⁴ Рм 6, 10.

⁸⁵ Брајчанинов, 147.

⁸⁶ Биговић, исто, 61.

⁸⁷ Сравни Јн 14, 26..

⁸⁸ Велимировић V 2016, 657.

⁸⁹ О томе видети још Велимировић 2016 IX, 305-312.; Петровић Р. 2022, 287.

⁹⁰ Видети о томе Поповић 2001.; Јовановић 2022, фн.12.с.38. Петровић Р., исто, 286, 289.; Деспотовић 2019, 19-30.

⁹¹ Велимировић 20016, 176.

⁹² Види Граорац 2013, 334; Рајчевић Ђ. 2017, 200.

⁹³ Велимировић XI 2016, 592.

Николаја православно-црквено возглављено и повраћено својим историјским хагиографско-црквеним коренима⁹⁴. Реч је о духовним коренима српског православног народа који су сачувани у онтолошким, централним духовно-националним пределима и временима кроз које смо поникли⁹⁵. Ти предели су давно престали да буду прости временско-просторни термини јер су прерасли, преобразили се у духовне изворе, тачке и мере српског саморазумевања и самосвести. Сачувано у њима и кроз њих су силе и стварности које у историју долазе из непрекидне Божије садашњости о којој смо напред писали. У њима су својеврсна непрекидна звона којима Срби на Небесима Бога славе и њима се овде у историји у невољи и несрећи буде, васкрсавају, устају и враћају Христу Богочовеку и побеђују тако свако демонско искушења и превару⁹⁶, бивајући кроз Цркву поново возглављени Христом Богочовеком. Свети Сава је кроз песме Светог владике Николаја, али и народне и ауторске⁹⁷, оприсутњен у Србима у времену и простору, не само као српски поета у најпотпунијем благодатно литургијском, еванђелском, покрету, смислу, стварању и остварењу обожења и ослобођења човека пред и у Богу, већ и шире. Богословски јасније речно: у песми Небесна Литургија Свети Сава је приказан као онај ко је Србе увео у пуноћу црквене саборности јер их је Јеванђељем сабрао на сабор у Богу и са Богом, на сабор који је истовремено и збор између Бога и човека који један другом слободно зборе. Реч је дакле о саборности којом се пројављује сама ипостасност Цркве у Богочовеку Христу, којом се гарантује и ипостасност сваког човека појединачно како у односу на Бога тако и у односу на другог човека, без опасности од индивидуалног самозатварања или међусобног поништавања или утапања. Такође се јасно види да је за Светог владика Николаја Свети Сава онај који је увек пред Богом предстојатељ поверених му верних који су народ/црква благодатне браће Господње. Светолитургијска молитва Светог Саве о којој сведочи Свети владика Николај је изнад песме анђеоских хорова, будући да је плод узрастања и остварења боголикости човека којом он коленопреклоно поје пред Богом постајући тако и крстообразни, светоапостолски молитвени принос за верни народ који је у опасности од искушења.

О међусобној суштинској повезаности и једноизворности Светог владике Николаја са Светим Савом могли би резимирати следеће: а) Свети Сава није почетак хришћанства међу Србима⁹⁸, већ је плод вековног узрастања Срба у православно-благодатном самопрепознавању и уласку у Цркву Христа Богочовека⁹⁹. Свети владика Николај је плод напора православних Срба да се ослободе од намета времена и страних култура потиснута делатност њихове светосавско-отачке духоносне самосвести о свом православно-народном бићу, а тиме и благодатима Завета којим су то постали; б) оба Светитеља су се појавила у предвечерја историјских бура као два извора са којих се може Еванђељем Христовим напојити свака душа човекова која дође са њима у додир, налазећи пут ка Богочовеку Христу. Свети Сава у предвечерје Византије¹⁰⁰ и падања у вековно ропство „је изумео трећу власт, ни византијску ни римску. То је власт слободне националне цркве“¹⁰¹. Стварањем Цркве независне од Цариграда сузбио је „заувек панјелински шовинизам“, док је ратоборну интернационалну папску теократију победио

⁹⁴ Видети Велимировић XII 2016, 105-130.

⁹⁵ О томе видети Бојовић 2024б, 769-775.

⁹⁶ О томе видети Бојовић 2024а.

⁹⁷ Види нпр. Илић 2019,

⁹⁸ Велимировић IX 2016, 292 – 295.

⁹⁹ Исто важи и за развој књижевности код Срба. Видети о томе Богдановић 1986, 7 и даље.

¹⁰⁰ Мисли се на пад Цариграда који се одиграо 13. априла 1204 године који је био догађај којим је почело нестајање Византије као државе. О томе видети Оболенски 1991, 139 и даље.

¹⁰¹ Велимировић IX 2016, 341:

„Стварањем теодулије – службе Богу – усредсређене у личности владара“¹⁰². Слично је и са Светим владиком Николајем који се јавља у праскозорје рађања ничеовске ере дехуманизације¹⁰³, која говори о смрти Бога и човека као боголиког бића, ере које смо и данас сведоци¹⁰⁴; в) на крају оно најбитније – у Небесној литургији је Свети владика Николај препознао, сачувао и поново објавио хришћанима, не само Србима, шта је и одакле је Црква и шта је разлог и циљ благодатно-пастирског рада црквених пастира, а то је да сами себе и једни друге Христу Богу по дару Његовом приводе и предају Духом Светим по вољи Бога Оца. Поетика Небесне литургије је тајноуводитељна јер примером Светога Саве уводи у тајне богопознање и обожење човека, што је и циљани плод равноапостолног пастирског рада Светог владике Николаја. Утом контексту можемо слободно рећи да су песме и поетика Светог владике Николаја дубоко православно-предањске, светоотачки духоносне. Оне су његовом равноапостолном вером и љубављу према Богу нераскидиво и непорециво израстале из православно-светосавског предања наших светих духоносних предака и Отаца Цркве. Тако је благодаћу Духа Светог кроз дар песништва Светог владике Николаја песма поново постала средство пастирског рада педагогије Цркве којим се људи упућују и уводе у тајне богопознања и обожења човека по дару Христовом. Управо је збирка песама Духовна лира плод таквог, светоотачко-светосавског развоја и усмерења песничког дара Светог владике Николаја, којим се он обраћа човеку свакодневице на њему разумљивом језику и начину. Небесна Литургија је врхунац духоносног песничког богословствовања Светог владике Николаја, док је Духовна лира почетна основа за сваког од нас на путу ка висинама Небесне литургије којом сада и овде живимо и јесмо коленопреклоним молитвама наших Светих предака царско свештенство и Народ изабрани¹⁰⁵.

Духовна лира Светог владике Николаја Песмарица и читанка о светоотачкој вери за побожни народ

По речима Светог владике Николаја, Духовна лира је састављена са „циљем, да бар унеколико послужи као увод у прекрасну и предубоку поезију Православне Цркве и да буде скромни претеча бољих покушаја у овом смислу... Те су песме утеха и светлост души хришћанској. Никакве песме у свету не могу се сравнити с њима. Па ни песме у овој Духовној Лири нису написане да се сравњују с њима, а још мање да замене њих, него само да заинтересују читаоца за њих – и доведу га до њих. Ако само толико успе, писац ће бити благодаран Богу...“¹⁰⁶. Она је као таква последица и начин за остварење тог циља у савременом нам времену. Имајући у виду напред речено, лако можемо закључити да Духовна лира није настала случајно већ намерно, са одређеним циљем. Она је плод благодатног настојања Светог владике Николаја да се Срби врате својим духовним светосавско-отачким коренима и да им ти корени не буду баласт прошлости које се стиде, већ да им остану извор снаге којом се садашњост осмишљава и живи као предукус Царства небеског.

Оваква оријентација за настанак Духовне лире само потврђује и актуализује светоотачку, светосавску утемељеност дела Светог владике Николаја. Делима Светог владике Николаја и њему савремених православно самосвесних, духоносних, прегалаца

¹⁰² Велимировић V 2016, 657.

¹⁰³ Види Велимировић II 2016, 542-554; 559-575. Велимировић 2001a, 34, 38.

¹⁰⁴ Види Harari 2017.; Jašović, 2005, 117-142.

¹⁰⁵ Сравни 1Пт 2, 9.

¹⁰⁶ Велимировић 19256, 700.

код Срба васпоставио се повратак српске (црквене) поезије, књижевности и богословске мисли народа православно-еванђелским коренима. У том процесу оправослављења и – можемо слободно рећи – самоосвешћења Срба родио се и богомољачки покрет. Реч је о покрету људи жедних Бога и Божијег спасења који нису бежали од света, нису негирали свет ни културу већ су се свим благодатним силама трудили и борили за спасење човека и света¹⁰⁷. Полазећи од себе и од свог живота, они су сваком другом ко је Бога тражио отварали врата спасења која су вера у Христа Богочовека и живот Његовим Јеванђељем сагласно Једној, Светој, Саборној и Апостолској – Православној – Цркви¹⁰⁸.

Свети владика Николај пише још о Духовној лири да је њена „намена — приватна употреба: приватно читање и размишљање у самоћи или у кругу пријатеља и познаника, ради учвршћења у вери, просветљења кроз веру, одушевљења за веру и радости у вери“¹⁰⁹, а њени преносиоци и корисници су били најпре Богомољци и њихова братства. Односно написана је као „песмарица простог верујућег српског света... Она прати једну посебну акцију владике Николаја који је по угледу на апостоле покушао да и у Србији формира нове хришћанске заједнице, општине у којима би се у окружењу црквених домова, и ван цркве састајао верујући свет и где би свако могао да проповеда, да чита молитве, да се упознаје кроз еванђелска читања са појединим поукама Христовим, да рецитије и пева духовне песме“¹¹⁰.

Богомољци

Захваљујући пастирском старању Цркве, највише али не и једино, кроз Светог владика Николаја¹¹¹ богомољачки покрет је постао снага црквено-духовног препорода код Срба. Он се пројавио као покајање које је покренуло унутрашњи подвиг да се човек осмисли, облагодати следећући благослову Цркве кроз искуствене духовнике¹¹². Захваљујући дубоком опредељењу на послушност Цркви, покрет је ишао ка исправном циљу ради кога је Духом Светим и покренут у српском народу, а то је напредак у преумљењу и богопознању. Због свега тога Свети владика Николај јасно одређује ко не може ступити у богомољачка братства¹¹³, стварајући тако ограду око богомољачког покрета којом се покрет штитио од злоупотреба и застрањења у спиритизам или какво друго погрешно богоборно неправославно усмерење¹¹⁴.

Богомољачки покрет живо сведочи да је човек правоживљем у непрекидном светолитургијском усхођењу ка Христу Богочовеку, да би ту на Светој Литургији били усиновљени Богу Оцу благодаћу Духа Светог хранећи се Христовим Светим Телом и Крвљу. Овај покрет је православно-покајнички чин повратка човека Богу. Богомољци су се трудили да то остваре на делу и укажу кроз пример на темеље правоживља без кога је тајна и дар православља – богопознање и обожење човека – немогућ. Да би били остварени задати циљеви било је неопходно да народ у коме се појавио богомољачки покрет добије адекватна оруђа и путоказе којима ће се користити и преко њих напредовати у богопознању и правоживљу. Један од благодатних путоказа и извора преко

¹⁰⁷ Види Велимировић IX 2016, 336.

¹⁰⁸ Види Петровић М. 1926, 12-16; Севастијан 1924, 226-228;

¹⁰⁹ Велимировић 19256, 700.

¹¹⁰ Перић П. 2019, 28. Види још Димитријевић 2018;

¹¹¹ Види Велимировић XII 2016, 103. О црквеном пастирствовању када је богомољачки покрет у питању видети написано у гласилу Жичке епархије, напред цитираном.

¹¹² О неким карактеристикама духовника у Цркви види Брајчанинов 2005, 85.

¹¹³ Види о томе Велимировић XIII 2016, 68.

¹¹⁴ Види Радић 2009;

којег су се Срби могли приближити разумевању своје вере јесте и Духовна лира Светог владике Николаја.

Духовна лира је још једна потврда благодатног повратка и узрастања Светог владике Николаја у вери Цркве и њеним Оцима. У њој се може видети пуноћа самосвести његове благодатне слободе у Богу Који је постао један од нас откривши нам Оца и подаривши нам Духа Светога.

Свепородност и свечовечност песама Светог владика Николаја

Вођен таквим духовним утемељењем Свети владика Николај је својим песмама обухватио читав Народ, тако да је кроз њега и духовно-народно песништво актуализовано, артикулисано и православно изражено¹¹⁵. Народна прича, епика¹¹⁶, народне песме о црквама, светитељима и искуству су кроз Светог владика Николаја обједињене у једну целину која је тако показала плод и лепоту народног духа утемељеног на (Светом) Духу Светосавља¹¹⁷. Својим животом и својим делом као једном јединственом славословно-молитвеном песмом Свети владика Николај показује да враћање коренима није пут у прошлост, већ је то стално живљење у садашњости која следећући прошлом прима будуће које је непрекидна садашњост. Управо ту истину је он својим пастирским радом, највише преко богомољачког покрета, преносио и њоме обнављао српски народ изнутра¹¹⁸, а преко њега се обраћао и другим савременим народима. И све је то било у оквирима животом непрекидног показивања лепоте Цркве – лепоте Божије која је једино благодатно достојанство лика човековог који је по дару боголик односно Богом леп. Жудња за лепотом Божијом је спојила нераскидиво Светог владика Николаја не само са богомољачким покретом већ са сваком човеком који Бога тражи, и њу је ширио у човеку и кроз човека по васцелом свету око човека.

Закључак

Свети владика Николај, певајући у духу светоотачко-светосавског предања тврдом вером у Христа Богочовека васкрсава, обнавља Србе као народ Еванђелског Завета. Свим својим бићем живи, прихвата и чува светосавско-отачки Завет, њиме живи и даље га предаје са свим благодатно-обожујућим тајнама Господњим у њему сакривеним. Тако је Свети владика Николај препознат као Нови (Српски) Златоуст – тј. песма и похвала Народа Божијег/Цркве широм васељене. Дар песништва Новог Златоустог се на најприступачнији начин за Народ пројавио кроз Духовну лиру и Охридски пролог. Узимајући у обзир ову чињеничну повезаност Светог владике Николаја са, у првом реду, Светим Савом, могуће је потпуније сагледати живот и дело Светог владике Николаја које по свом значају превазилази како само црквене тако и само књижевне оквире сагледавања.

Све до сада написано нас доводи до закључка да Свети владика Николај није обичан песник већ је духоносни богослов – човек који живи вером, богословствује, сведочи и предаје благодаћу Духа Светог сваком човеку Благоу Вест – Богочовека Христа по вољи Бога Оца.

¹¹⁵ Види Бојовић 2024а.

¹¹⁶ О томе видети Велимировић 1916, 59, 64, 83, 84, 85. Свети владика Николај пишући о значају Косовског боја именује народне епске песме о том боју српским „националним псалмима“ – Велимировић 2001а, 38.

¹¹⁷ Шијаковић 2011, 7-8.

¹¹⁸ О томе видети нпр. Велимировић VIII 2016, 240.

Литература

Извори

Свето Писмо Старога и Новога завјета, Библија, Свето писмо Старог завјета превео Ђуро Даничић, Свето писмо Новога завјета превод Комисије Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве, Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве.

Συμεών, ο Νέος Θεολόγος (1989):, *Κατηχητικός λόγος Περί τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος ἐγγινομένης τοῖς ἀγωνιζομένοις καί πρό τοῦ θανάτου νεκρώσεως, Κατηχητική λόγοι (Η'-ΛΔ')*, Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καὶ ἀσκητικῶν 19Δ, ΕΠΕ, ἐκδοτικός Οἶκος Ελευθέρου Μερετάκη «Το Βυζάντιον», Πατερικά ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη.

Велимировић, Николај, свети (1916): *Serbia in Light and Darkness , With Preface by the Archbishop of Canterbury*, LONGMANS, GREEN AND CO. 39 PATERNOSTER ROW, LONDON FOURTH AVENUE & 30th STREET, NEW YORK BOMBAY, CALCUTTA, AND MADRAS.

Велимировић, Николај, свети (1925а): *Омилије, део први*. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија.

Велимировић, Николај, свети (1925б): *Духовна лира*. Скопље: Библиотека Богомољац.

Велимировић, Николај, свети (1945): *Молитва Светом Сави*, Молитве у сенци немачких бајонета: <https://www.scribd.com/document/377345888/08-Molitve-u-senci-nema%C4%8Dkih-bajoneta-vladika-Nikolaj-Velimirowi%C4%87-pdf> 13:44 03.05.2025.

Велимировић, Николај, свети (1985): *Речи српском народу кроз тамнички прозор (из логора Дахау)*, Химелстир: Српска православна епархија за Западну Европу.

Велимировић, Николај, свети (1991): *Охридски пролог*, уредник Љ. Ранковић. Ваљево: Глас Цркве.

Велимировић, Николај, свети (2001а): *Место Србије у светској историји*, Душа Србије, текстове одабрао и приредио Небојша Кузмановић - [4. доњуњено издање]: Србиње-Нови Сад: Добрица књига.

Велимировић, Николај, свети (2001б):, *Предговор*, Поповић, Јустин: Светосавље као филозофија живота, сабрана дела Светог Јустина новог у 30 књига, књига 4. Београд: Наследници оца Јустина, Манастир ћелије.

Велимировић, Николај, свети (II 2016): *Сабрана дела Епископа Николаја у XIII књига, књига 2*. Шабац: Манастир Светог Николаја Соко.

Велимировић, Николај, свети (IX 2016): *Сабрана дела епископа Николаја у XIII књига, књига IX*. Шабац: Манастир Светог Николаја Соко.

Велимировић, Николај, свети (V 2016): *Сабрана дела Епископа Николаја у XIII књига, књига 5*. Шабац: Манастир Светог Николаја Соко.

Велимировић, Николај, свети (VIII 2016): *Сабрана дела Епископа Николаја у XIII књига, књига 5*. Шабац: Манастир Светог Николаја Соко.

Велимировић, Николај, свети (XI 2016): *Сабрана дела Епископа Николаја у XIII књига, књига 11*. Шабац: Манастир Светог Николаја Соко.

Велимировић, Николај, свети (XII 2016): *Сабрана дела Епископа Николаја у XIII књига, књига 12*. Шабац: Манастир Светог Николаја Соко.

Велимировић, Николај, свети (XIII 2016): *Сабрана дела Епископа Николаја у XIII књига, књига 13*. Шабац: Манастир Светог Николаја Соко.

Доментијан, монах (1988): *Живот светог Саве*, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига четврта, приредила проф. др Радмила Маринковић, превод Лазар Мирковић. Београд: Просвета, СКЗ.

Максим, Исповедник, свети (2017): *О разним недоумицама*, са јелинског изворника превео С. Јакшић

Палама, Григорије, свети (2012): *Слова у одбрану светих исихаста*, са грчког изворника превео С. Јакшић. Светоотачко богословље 7, дела Светог Григорија Паламе 2. Нови Сад: Беседа.

Свети Сава (1986): *Сабрани списи*, приредио проф. др Димитрије Богдановић: Београд: Српска књижевна задруга.

Севастијан, игуман (1924): *Поздрава реч, изговорена приликом држаног годишњег конгреса делегата Братства Правосл. Хришћана из целе краљевине, у ман. Љубостињи на Вел. Госпођу 1924.г.* Преглед полуслужбени орган свештенства жичке епархије, бр. 10 година VI. Чачак: Свештенство Жичке епархије: 1924.

Службеник (2017). Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве

Теодосије, монах (1988): *Житије Светог Саве*, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига пета, свеска прва, приредио проф. др Димитрије Богдановић, данашња језичка верзија Лазар Мирковић. Београд: Просвета СКЗ.

Стручна и помоћна литература

Алексић, Марјан (2019): *Свети Сава и Самостална Српска црква у богословској и философској мисли епископа Николаја (Велимировића)*, Свети Сава и осам векова аутокефалности СПЦ, Култура полиса : часопис за неговање демократске политичке културе, год. XVI (2019), посебно издање, приредили: Љубиша Деспотовић Горан Иванчевић. Нови Сад: Култура - Полис.

Биговић, Радован (1998): *Од Свечовека до Богочовека. Хришћанска философија владике Николаја Велимировића*. Београд: Рашка школа.

Богдановић, Димитрије (1986): *Свети Сава*, Свети Сава сабрани списи, приредио проф. др Димитрије Богдановић: Београд: Српска књижевна задруга.

Божовић, Григорије (2016): *На хаџилуку, Путописи и приче о храмовима и духовницима*, приредио и предговор написао Драгиша Бојовић. Београд: Службени гласник.

Бојовић, Драгиша (2003): *Владика Николај о Псалтиру*, Зборник Свети владика Николај Охридски и Жички, текстови и сведочења, Симпозион. Краљево: Епархија Жичка и Свети Манастир Жича.

Бојовић, Драгиша (2018): *Свети Јован Владимир и Стефан Немања - симболика крста*, Зборник радова У спомен и славу Светог Јована Владимира, књига 6-1, Међународни скуп „Свети Јован Владимир кроз векове – историја и предање (1016-2016)" Бар, 15-17. септембар 2016. године: Цетиње: Митрополија црногорско-приморска: ИИУ Светигора.

Бојовић, Драгиша (2024а): *Григорије Божовић и владика Николај*, Црквене студије 21, Ниш: Центар за црквене студије, Међународни центар за православне студије.

Бојовић, Драгиша (2024б): *Утицај колашинског гуслара на владика Николаја: епска песма "Свети Саво и Бог створитељ" и "Небеска литургија"*. Летопис Матице српске, свеска 6, књига 513: Нови Сад: Матица српска.

Бојовић, Драгиша (2012), *Медословесни језик Светог Саве*, Летопис Матице српске / Год. 188 Октобар–новембар 2012 Књ. 490, св. 4–5, Нови Сад : Матица српска.

Брајчанинов, Игњатије, свети (2005): *Енциклопедија православног духовног живота* Београд: Библиотека Образ светачки.

Граорац, Исидор (2013): *Детињство, духовност, нихилизам*. Нови Сад: Завод за културу Војводине, Orpheus.

Грбић, Драгана (2016): *Дело Доситеја Обрадовића у европском књижевнокултурном контексту – културно-историјски одјеци немачке просвећености Хале-Лајпцишког интелектуалног круга на јужнословенским просторима*, докторска дисертација (Cotutelle). Београд – Halle (Saale): Универзитет у Београду Филолошки факултет, Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg Philosophische Fakultät II: <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/6460>.

Димитријевић, Владимир (2018): *Појте Богу нашем, појте*. - <https://vladimirdimitrijevic.com/sr-yu/tekstovi/201-pojte-bogu-nasemu-pojte-2.html> 12:20 08.01.2025;

Илић, Војислав Млађи (2019): *Свети Сава*: <https://www.poezijasustine.rs/2019/12/vojislav-ilic-mlai-sveti-sava.html> 21:36 20.01.2025.

Јоанидис, Никола (1997): *Бог, човек, спасење, живот, дела и учење Јосифа Вријенија*. Цетиње: Светигора.

Јовановић, Томислав (1998): *Свети Сава*, Сабрана дела, приредио и превео Томислав Јовановић: Београд: Српска књижевна задруга.

Јашовић, Boris (2005): *Dehumanizacija i samootuđenje između potrošačke kulture i globalnih rizika postmodernog doba*, Sociologija, vol. XLVII (2005), N° 2: Београд: Sociološko naučno društvo Srbije i Institut za sociološka istraživanja, Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu.

Јухас-Георгиевска, Љиљана (2024), *Теодосијево Житије Светог Саве*, Предавања 13, Предавања / Семинар српског језика, књижевности и културе, Vol. 13 (2024) Article 1 (p. 5–14), https://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_ser/msc_pred/2024-13/msc_pred-2024-13-ch1.pdf 20:43 10.05.2025.

Калезић, Димитрије, протојереј-ставрофор (2018): *Духовни лик Светог краља Јована Владимира*, Зборник радова У спомен и славу Светог Јована Владимира, књига 6-1, Међународни скуп „Свети Јован Владимир кроз вјекове – историја и предање (1016-2016)“ Бар, 15-17. септембар 2016. године, Цетиње: Митрополија црногорско-приморска: ИИУ Светигора.

Ковић, Милош (2023): *Знамења победе, узроци пораза: континуитети и дисконтинуитети српске историје*, Историја и предање, огледи о историографији и историји идеја. Београд: Catena mundi.

Максимовић, М. Горан (2021): *Српски православни свештеници и монаси у српској књижевности 18. и 19. вијека*, Наслеђе, часопис за књижевност, уметност и културу 50, 27–46: Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу.

Миленковић, Бобан, јереј (2024): *Духовна димензија народне епске песме Урош и Мрњавчевић*, Црквене студије 21, Ниш: Центар за црквене студије, Међународни центар за православне студије.

Новаковић, Стојан (1893): *Први основи словенске књижевности међу балканским Словенима. Легенда о Владимиру и Косари*, Београд: штампано у Државној штампарији Краљевине Србије.

Оболенски, Димитрије (1991): *Сава српски*. Шест византијских портрета. Београд: СКЗ, ИП Просвета.

Перић, П., Ђорђе (2019): *Светосавска поезија владике Николаја Велимировића*. Братство: часопис Друштва „Свети Сава“, Vol. 23: Београд: Друштво „Свети Сава“.

Петровић Његош, Петар II (1837), *Милошу Обреновићу*, Изабрана писма: https://www.rastko.rs/rastko-cg/umjetnost/ppnjegos-pisma_c.html 16:06 20.01.2025.

Петровић Р., Срђан (2022): *Лексика из сфере православне духовности у савременом руском и српском језику: лексичко-семантички, лексикографски и лингвокултуролошки аспекти*, Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.

Петровић Ф, Милић (1988): *О националној акцији митрополита Михаила у Рашкој области и другим српским земљама под турском и аустроугарском управом*, Зборник историјских музеја Србије (29/30, 1995/1996, изд. 1998, стр. 45-55). Београд: Историјски музеј Србије.

Пириватрић, Срђан (2018), *Кнез Владимир и Диоклиција између Римско-византијског и Бугарског царства*, Зборник радова У спомен и славу Светог Јована Владимира, књига 6-1, Међународни скуп „Свети Јован Владимир кроз вјекове – историја и предање (1016-2016)“ Бар, 15-17. септембар 2016. године: Цетиње: Митрополија црногорско-приморска: ИИУ Светигора.

Поповић, Јустин, свети (2001): *Светосавље као филозофија живота*, сабрана дела Светог Јустина новог у 30 књига, књига 4. Београд: Наследници оца Јустина, Манастир ћелије.

Поповић, Јустин, свети (1978): *Православна философија истине, Догматика Православне Цркве III*. Београд: Манастир Ћелије код Ваљева.

Поповић, Јустин, свети (1998): *Беседа 1. у Свету Недељу Православља*, 1965. године у манастиру Ћелије. Пасхалне беседе, сабрана дела Светог Јустина новог у 30 књига, књига 3. Београд: Наследници оца Јустина, Манастир ћелије.

Поповић, Јустин, свети (2003): *Православна философија истине, Догматика Православне Цркве I.*, сабрана дела Светог Јустина новог у 30 књига, књига 4. Београд: Задужбина „Свети Јован Златоуст“ Аве Јустина Ћелијског и Манастир Ћелије.

Радић, Радмила (2009): *Народна веровања, религија и спиритизам у српском друштву 19. и у првој половини 20. века*. Београд: Институт за новију историју Србије.

Радосављевић, Артемије, епископ (2005): *Проблем неусловљености или условљености оваплоћења Бога Логоса*, Са Христом кроз живот, зборник радова. Београд: АТОС Мисионарски и духовни центар

Рајчевић, Ђ. Петар (2017): *Дидактичност и васпитно-трансферична вредност садржаја Законоправила Светог Саве*. Баштина св. 42: Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу.

Ристовић, Ненад (2021): *Хеленство Доситеја Обрадовића у европском, православном и српском контексту*, Philosophos – Philotheos – Philoponos: Студије и огледи као харистџија у част професора Богољуба Шијаковића поводом његових 65 година, приредио Микоња Кнежевић, Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори.

Harari, Yuval Noah (2017): *Homo deus: Kratka povijest sutrašnjice*, s engleskog prevela Marija Perišić: Zagreb: Fokus komunikacije.

Шијаковић, Богољуб (2011): *О Светом Сави и Светосављу*, Светосавски Зборник 1 (2011) Годишњак за светосавску културу у Црној Гори, уредник Богољуб Шијаковић: Цетиње, Никшић, Подгорица: Митрополија црногорско-приморска (Цетиње) Епархија будимљанско-никшићка (Никшић) Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори (Подгорица).

Boban Milenkovic

THE POETRY OF HOLY BISHOP NIKOLAJ ROOTED IN THE HOLY TRADITION

Talking about Holy Fathers, one must say that they are an uninterrupted pearl thread of the Holy Spirit, Who renews it and prolongs in each generation. They are those that, through the grace-filled fear of God, their faith and their love toward Christ the God-man, living by the Gospel, came to know and understand themselves and their lives as a gift that comes from Him, so that man can become God by grace. They are the light houses in the vale of tears, showing us the way to the City standing on the mount, where Christ the God-man rules as the King, and also the City toward the whole being of Holy Bishop Nikolaj piously strives and sings. It is exactly such a lighthouse of our era, Holy Bishop Nikolaj, and the spiritual foundation of his poetry, founded on the Tradition that we inherited from St. Sava as “svetosavlje”, the way of st. Sava, the subject of the work presented to you.